

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ
ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

КАФЕДРА ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА СПОРТИВНОЇ
МЕДИЦИНИ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Галузь знань : 01 Освіта

Спеціальність: 014.11 Середня освіта «Фізична культура»

Факультет педагогічної освіти та післядипломної та заочної освіти

Рівень вищої освіти : Бакалавр

Робоча програма з дисципліни – «Безпека життєдіяльності та цивільний захист»
для студентів спеціальності 014.11 Середня освіта «Фізична культура»

I с. (денна форма навчання), II - III с. (заочна форма навчання)

Розробник: доцент, к. н. фіз.вих., Жарська Н.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри фізкультурно-спортивної
реабілітації та спортивної медицини

Протокол від 28 серпня 2023 року № 1

Завідувач кафедри фізкультурно-спортивної реабілітації та спортивної
медицини

_____ (доц. Будзин В.Р.)

“ _____ ” _____ 2023 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3			
Модулів – 1	Спеціальність: 014.11 Середня освіта «Фізична культура»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин - 90		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента - 5		12 год	8 год
	Практичні, семінарські		
	18 год	4 год	
	Лабораторні		
	Самостійна робота		
	60 год	78 год	
	Індивідуальні завдання:		
Вид контролю: залік			
	Рівень вищої освіти: бакалавр		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» є формування у бакалаврів фундаментальних знань про загальні закономірності виникнення і розвитку небезпек, надзвичайних ситуацій, в першу чергу техногенного характеру, їх властивості, можливий вплив на життя і здоров'я людини та сформувані необхідні в майбутній практичній діяльності фахівця уміння і навички для їх запобігання і ліквідації, захисту людей та навколишнього середовища.

Програмні компетентності (загальні та спеціальні)

1. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.
2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях
3. Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету

Програмні результати навчання:

1. Знати як застосовувати на практиці основні вчення в галузі фізичної культури.
2. Уміти обробляти дані з використанням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.
3. Показувати навички самостійної роботи, демонструвати критичне та самокритичне мислення.
4. Засвоювати нову фахову інформацію, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег.
5. Демонструвати готовність до зміцнення особистого та громадського здоров'я шляхом використання рухової активності людини та інших чинників здорового способу життя, проведення роз'яснювальної роботи серед різних груп населення.
6. Надавати долікарську медичну допомогу при невідкладних станах та патологічних процесах в організмі людини.
7. Аналізувати психічні процеси, стани та властивості людини під час занять фізичною культурою і спортом.
8. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

Змістовий модуль 1. Безпека життєдіяльності в умовах небезпеки.

Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності .

Основні положення навчальної дисципліни БЖД, основні поняття та визначення, класифікація джерел небезпеки, небезпечних та шкідливих факторів, принципи безпеки життєдіяльності.

Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні особливості життєдіяльності людини.

Аналізатори людини та їхні властивості, психологічні особливості людини, процес соціалізації особистості, фізичне та розумове навантаження.

Тема 3. Природні загрози та характер їх проявів.

Загальні відомості про стихійні лиха, літосферні небезпеки, гідросферні небезпеки, атмосферні небезпеки, біологічні небезпеки.

Тема 4. Техногенні небезпеки та їх наслідки.

Механічні коливання, загальні положення електробезпеки, фактори, що визначають небезпеку ураження електричним струмом, технічні способи та засоби захисту, вибухи і пожежі, електромагнітні поля, Іонізуючі випромінювання.

Змістовий модуль 2. Загальні принципи, способи та засоби захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій

Тема 5. Безпека життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій.

Визначення поняття “надзвичайна ситуація”, причина виникнення та особливості розвитку надзвичайних ситуацій, надзвичайні ситуації природного, техногенного та соціально-політичного характеру, класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за рівнями, загальні принципи, способи та засоби захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Тема 6. Правова основа організації безпеки життєдіяльності.

Конституція України, основа національної безпеки України, Законодавство України про охорону здоров'я, надзвичайний стан, захист населення від інфекційних хвороб, охорона навколишнього природного середовища, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, страхові виплати у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, які спричинили втрату працездатності, особам, що виїхали за межі України.

Тема 7. Управління безпекою життєдіяльності

Основа управління безпекою життєдіяльності в Україні, Єдина державна система запобігання надзвичайних ситуацій в Україні, Функціональна підсистема єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, перевірка й оцінка стану техногенної безпеки потенційно небезпечних об'єктів господарювання, Організація роботи з профілактики невикористаного травматизму, Державні органи по управлінню та нагляду за безпекою життєдіяльності.

Тема 8-9 Цивільна захист в надзвичайних ситуаціях

Основні принципи і способи захисту населення у НС. Захисні споруди цивільної оборони і вимоги до них. Засоби індивідуального захисту населення. Евакуаційні заходи. Організація і планування евакуаційних заходів.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	п	лаб	с.р.		л	С	П	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Безпека життєдіяльності в умовах небезпеки												
Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності	10	2	2	-	-	6	13	2	2	-	-	9
Тема 2 Фізіологічні, психологічні та соціальні особливості життєдіяльності людини	12	2	2	-	-	8	10	-	-	-	-	10
Тема 3. Природні загрози та характер їх проявів	10		2	-	-	8	10	-	-	-	-	10
Тема 4. Техногенні небезпеки та їх наслідки.	12	2	2	-	-	8	12	2	-	-	-	10
Разом за змістовим модулем 2	44	6	8	-	-	30	45	4	2	-	-	39
Змістовий модуль 2. Загальні принципи, способи та засоби захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій												
Тема 5. Безпека життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій	12	2	2	-	-	8	12	2	-	-	-	10

Тема 6. Правова основа організація безпеки життєдіяльності	12	2	2	-	-	8	12	-	2	-	-	10
Тема 7 Управління безпекою життєдіяльності	10		2	-	-	8	12	2				10
Тема 8. Цивільна захист в надзвичайних ситуаціях	12	2	4	-	-	6	9			-	-	9
Разом за змістовним модулем 2	46	6	10	-	-	30	45	4	2		-	39
Усього годин МОДУЛЬ 1	90	12	18	-	-	30	90	8	4	-	-	78
Разом	90	12	18	-	-	60	90	8	4	-	-	78

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Модуль 1			
1	Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності	4	2
2	Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні особливості життєдіяльності людини	4	-
3	Тема 3. Природні загрози та характер їх проявів	4	-
4	Тема 4. Техногенні небезпеки та їх наслідки	4	-
5	Тема 5. Безпека життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій	4	-
6	Тема 6. Правова основа організації безпеки життєдіяльності	4	2
7	Тема 7. Управління безпекою життєдіяльності	2	-
8	Тема 8-9 Цивільна захист в надзвичайних ситуаціях	4	-
	Разом	30	4

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Безпека людини – невід’ємна складова характеристики стратегічного напрямку розвитку людства.	2	4
2.	Класифікація небезпек - перший крок до забезпечення безпеки.	2	6
3.	На прикладі реальних подій та ситуацій, взятих з життя або наведених в засобах масової інформації, визначити серйозність та ймовірність небезпеки.	2	10
4.	Психіка людини і безпека життєдіяльності.	4	4
5.	Екологічні проблеми в Україні.	4	6
6.	Соціальні хвороби.	2	4
7.	Оцінка впливу техносфери.	4	4
8.	Психофізіологічні фактори небезпеки життєдіяльності людини.	4	6
9.	Значення психологічного клімату в колективі.	4	4
10.	Природні небезпеки на території України.	2	4
11.	Динамічні явища поверхні Землі і безпека людини.	2	4
12.	Промениста енергія Сонця і життєдіяльність людини.	4	4
13.	Причини виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру на території України.	4	6
14.	Профілактичні заходи попередження надзвичайних ситуацій.	4	4
15.	Аварія на ЧАЕС: причини та наслідки.	2	4
16.	Навколишнє середовище і здоров’я людини	4	4
	Разом	50	78

Методи контролю

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять в усній та письмовій формах.

- Опитування.
- Перевірка завдань для самостійної роботи.
- Перевірка матеріалів самопідготовки.

Підсумковий контроль – залік (I семестр – денна форма; III семестр – заочна форма навчання).

10. Залікові вимоги

1. Предмет, завдання та основні визначення безпеки життєдіяльності та цивільного захисту.
2. Основні принципи забезпечення безпеки життєдіяльності.
3. Класифікація небезпечних та шкідливих виробничих факторів.
4. Абіотичні, біотичні та антропічні екологічні чинники; їх вплив на організм людини.
5. Небезпеки; класифікація джерел небезпеки.
6. Гідросферні стихійні лиха: Причини, наслідки, заходи запобігання та безпека людей при повенях, зсувах, снігових лавинах.
7. Метеорологічні стихійні лиха: урагани, смерчі, блискавки, пожежі – причини виникнення, характеристика, заходи зниження їх наслідків.
8. Літосферні стихійні лиха: землетруси, вулкани, селі - причини, характеристики, заходи зниження їх наслідків.
9. Загальні закономірності виникнення соціальних та політичних джерел небезпек: конфлікт, війна, тероризм.
10. Екстремальні ситуації криміногенного характеру; способи їх уникнення.
11. Екологічні небезпеки. Парниковий ефект, порушення озонового шару, кислотні опади; їх вплив на довкілля і здоров'я людини.
12. Природно-соціальні небезпеки. Попередження та усунення небезпечних наслідків їх дії.
13. Механічні коливання: ультразвук, інфразвук. Основні кількісні характеристики. Вплив на організм людини. Захист від їх дії.
14. Визначення, причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій.
15. Надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: класифікація за рівнями.

16. Надзвичайні ситуації природного походження - причини виникнення, характеристика, заходи зниження їх наслідків.
17. Надзвичайні ситуації техногенного походження - причини виникнення, характеристика, заходи зниження їх наслідків.
18. Надзвичайні ситуації соціально-політичного походження - причини виникнення, характеристика, заходи зниження їх наслідків.
19. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: основні завдання, принципи.
20. Види, рівні та критерії класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру
21. Назвіть правила проведення евакуації в загальноосвітніх навчальних закладах у разі виникнення надзвичайних ситуацій.
22. Єдина державна система запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру і реагування на них (ЄДСЗР); Структура та завдання.
23. Функціональна підсистема єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.
24. Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення: структура та завдання.
25. Міністерство надзвичайних ситуацій України: структура та завдання
26. Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України: структура та завдання
27. Основа національної безпеки України.
28. Надзвичайний стан, мета його введення. Навести приклади.
29. Організація життєзабезпечення населення в умовах надзвичайних ситуацій.
30. Основа національної безпеки України: структура, завдання та принципи.
31. Біологічні небезпеки: збудники інфекційних хворіб, шляхи проникнення їх в організм людини.
32. Інфекційні захворювання; механізми передачі інфекції.

33. Назвіть найпоширеніші інфекційні захворювання людини. Які існують заходи попередження епідемій?
34. Шум. Основні кількісні характеристики шуму. Вплив на організм людини. Захист від дії шуму
35. Вібрація. Шкідливий вплив вібрації на організм людини. Захист від дії вібрації.
36. Види аварій, катастроф, причини, наслідки та шляхи запобігання.
37. Причини, що обумовлюють пожежі та вибухи в умовах промисловості.
38. Аварії на транспорті. Попередження та усунення небезпечних наслідків їх дії.
39. Аварії з витоком сильнодіючих отруйних речовин: джерела, причини, особливість та рівні впливу хімічних речовин.
40. Пожежі та вибухи. Попередження та усунення наслідків їх дій.
41. Домашні пожежі; їх причини. Долікарська допомога при отруєнні чадним газом.
42. Сформулюйте правила безпечної поведінки людей під час аварій на системах життєзабезпечення (водонапірна станція, лінія електропередач, котельня тощо).
43. Електричні травми: місцеві та загальні. Основні характеристики електричних травм. Вплив на організм людини.
44. Фактори, що визначають небезпеку ураження електричним струмом.
45. Характеристика дії електричного струму на організм людини в залежності від його виду та сили.
46. Захисні засоби, які використовуються в електроустановках від ураження електричним струмом.
47. Заходи, що забезпечують безпеку робіт в електроустановках.
48. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності

49. Страхові виплати у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, які спричинили втрату працездатності, особам, що виїхали за межі України.
50. Захист населення від інфекційних хвороб: санітарна охорона території України, карантин.
51. Перевірка й оцінка стану техногенної безпеки потенційно небезпечних об'єктів господарювання
52. Організація роботи з профілактики невиробничого травматизму.
53. Права людини, проголошені в Конституції України щодо безпеки життєдіяльності.
54. Законодавство України «Про охорону здоров'я».
55. Законодавство України «Про пожежну безпеку».
56. Закону України «Про охорону праці».
57. Законодавство України «Про охорону навколишнього середовища».
58. Закон “Про запобігання захворювання на СНІД та соціальний захист населення”; його значення.
59. Право громадян України на захист свого життя і здоров'я при небезпеках різного характеру.
60. Державні організації контролю за дотриманням законодавства щодо безпеки життєдіяльності.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Форма навчання	Поточне тестування та самостійна робота
----------------	---

	ЗМ 1				ЗМ 2				Сума
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
Денна (усього балів)	0-10	0-10	0-10	0-20	0-10	0-20	0-10	0-10	100
Опитування на семінарах	0-5	0-5	0-5	0-10	0-5	0-10	0-5	0-5	
Конспекти самопідготовки	0-2	0-2	0-2	0-4	0-2	0-4	0-2	0-2	
Самостійні роботи	0-3	0-3	0-3	0-6	0-3	0-6	0-3	0-3	
Заочна (усього балів)	0-25	-	-	0-25	0-25	0-25	-	-	
Опитування на семінарах	0-5	--		0-5	0-5	0-5	-	-	
Конспекти самопідготовки	0-10	-	-	0-10	0-10	0-10	-	-	
Самостійні роботи	0-10	-	-	0-10	0-10	0-10	-	-	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
68-74	D	задовільно	
61-67	E		
35-60	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

Змістовий модуль 1. Безпека життєдіяльності в умовах небезпеки Теми та зміст семінарських занять

Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності.

Основні положення навчальної дисципліни БЖД, основні поняття та визначення, класифікація джерел небезпеки, небезпечних та шкідливих факторів, принципи безпеки життєдіяльності.

Самостійна робота.

1. Безпека людини – невід’ємна складова характеристики стратегічного напрямку розвитку людства.
2. Класифікація небезпек – перший крок до забезпечення безпеки
3. На прикладі реальних подій та ситуацій, взятих з життя або наведених в засобах масової інформації, визначити серйозність та ймовірність небезпеки.

Тема 2. Фізіологічні, психологічні та соціальні особливості життєдіяльності людини.

Аналізатори людини та їхні властивості, психологічні особливості людини, процес соціалізації особистості, фізичне та розумове навантаження.

Самостійна робота.

1. Психіка людини і безпека життєдіяльності
2. Врахування біоритмів в управлінні життєдіяльністю людини.
3. Значення якості харчових продуктів у життєдіяльності людини.

Тема 3. Природні загрози та характер їх проявів.

Загальні відомості про стихійні лиха, літосферні небезпеки, гідросферні небезпеки, атмосферні небезпеки, біологічні небезпеки.

Самостійна робота.

1. Стихійні лиха ,які завдають шкоди сільському господарству
2. Характеристика найбільших руйнівних стихійних лих в історії людства
3. Характеристика сильнодіючих отруйних речовин та їх вплив на організм людини

Тема 4-5. Техногенні небезпеки та їх наслідки.

Механічні коливання, загальні положення електробезпеки, фактори, що визначають небезпеку ураження електричним струмом, технічні способи та засоби захисту, вибухи і пожежі, Електромагнітні поля, Іонізуючі випромінювання.

Самостійна робота.

1. Основні чинники негативного впливу на здоров'я учнівської молоді (шкідливі звички, харчування, гіподинамія). Шляхи попередження і усунення чинників негативного впливу.
2. Вплив техносфери на навколишнє середовище.
3. Екологічні проблеми в Україні.

Змістовий модуль 2. Загальні принципи, способи та засоби захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій

Тема 6. Безпека життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій.

Визначення поняття “надзвичайна ситуація”, причина виникнення та особливості розвитку надзвичайних ситуацій, надзвичайні ситуації природного, техногенного та соціально-політичного характеру, класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за рівнями, загальні принципи, способи та засоби захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Самостійна робота.

1. Політичні конфлікти в Україні: причини виникнення та способи розв'язання
2. Соціальні небезпеки: алкоголізм, куріння.
3. Причини виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру на території України.

Тема 7. Правова основа організації охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Конституція України, основа національної безпеки України, Законодавство України про охорону здоров'я, надзвичайний стан, захист населення від інфекційних хвороб , охорона праці, охорона навколишнього природного середовища, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, страхові виплати у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, які спричинили втрату працездатності, особам, що виїхали за межі України.

Самостійна робота.

1. Законодавство України про охорону навколишнього середовища

2. Законодавство України про охорону здоров'я. права громадян у царині охорони здоров'я.
3. Законодавство України про охорону праці

Тема 8-9. Управління охороною праці та безпекою життєдіяльності

Основа управління безпекою життєдіяльності в Україні , Єдина державна система запобігання надзвичайних ситуацій в Україні, Функціональна підсистема єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, перевірка й оцінка стану техногенної безпеки потенційно небезпечних об'єктів господарювання, Організація роботи з профілактики невинробничого травматизму, Державні органи по управлінню та нагляду за безпекою життєдіяльності.

Самостійна робота.

1. Законодавство України про дорожній рух
2. Законодавство України про охорону атмосферного повітря
3. Законодавство України про тваринний світ.

Тема 10-11 Цивільна захист в надзвичайних ситуаціях

Основні принципи і способи захисту населення у НС. Захисні споруди цивільної оборони і вимоги до них. Засоби індивідуального захисту населення. Евакуаційні заходи. Організація і планування евакуаційних заходів.

Самостійна робота:

1. Керівництво Цивільною обороною
2. Державна санітарно-епідеміологічна служба, склад, коло завдань, прав і обов'язків.
3. Державне управління охороною праці, структура, функції і відповідальність.
4. Державне управління охороною навколишнього природного середовища.

14. Рекомендована література

Основна

1. Васійчук В.О. Основи цивільного захисту : підручник. / Васійчук В.О. – Л., НУЛП, 2011

2. Геврих Є. Безпека життєдіяльності: навч. посіб./ Геврих Є. – К. : Знання. – 2008. – 381 с.

Желібо Є.П. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України 1-4 рівнів акредитації /Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В.; за ред. Є.П. Желібо і В.М. Пічі. - Київ: "Каравела", Львів: "Новий Світ-2000".- 320 с.

1. Жидецький В. І. Основи охорони праці / Жидецький В. І. Джигирей В. С. Мельников О. В. - Л., 2000. - 176 с.

2. Купчик М. П. Основи охорони праці / Купчик М. П. – К. – 2000. – 409 с.

3. Пістун І.П. Основи безпеки життєдіяльності / І.П. Пістун, М.К. Хобзей, А.П. Березовецький – Л. : Сполом, 2000. – 160 с.

Допоміжна

1. Безпека життєдіяльності, основи охорони праці: навч. посіб. / О.П. Яворовський, В.М. Шевцова, В.І. Зенкіна та ін.; за заг. ред О.П. Яворовського. - К.: ВСВ "Медицина", 2015. - 288 с.

2. Безпека життєдіяльності, основи охорони праці: Навчально-методичний посібник/ упор.: О.П.Яворовський, В.М.Шевцова, Г.А.Шкурко та ін.- Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2012. - 232 с.

3. Безпека життєдіяльності: для студентів вищих закладів освіти України Г-ГУ рівнів акредитації / Є.П. Желібо, Н.М. Заверуха, В.В. Зацарний; За ред. Є.П. Желібо і В.М.Пічі. - К.: "Каравела"; Львів: "Новий Світ-2000", 2001. - 320 с

4. Безпека життєдіяльності: підручник. / [О.Г. Запорожець, Б.Д. Халмурадов, В.І. Применко та ін.] - К.: "Центр учбової літератури", 2013. - 448 с.